ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqichlari bo'yicha)
13.00.07 Ta'limda menejment
13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

№4(5)
2026

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 224 sahifa, 27-aprel, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ
Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:
Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:
Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician
Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician
Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor
Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Shermuhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor
Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)
Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)
Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)
Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)
Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)
Mizayeva F. O. – **Doctor of Pedagogical Sciences, Professor**
Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor
Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor
Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers "Yangi O'zbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor
Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)
Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor
Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor
Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service
Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor
Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)
Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics
Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor
Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region
Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences
Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:
Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:
- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):
- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA

Формирование здоровьесберегающей образовательной среды в начальной школе в условиях инклюзии 10
Тургунова Нилуфар Абдусаломовна

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tez va aniq hisoblash ko'nikmalarini rivojlantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari 16
Dehqonova Maxliyoxon Shuhratjon, Musinjonova Dildoraxon Mahmudjon

Научно-педагогический анализ методов математического моделирования: численные и аналитические подходы в обучении студентов 19
Мусурмонова Маъмура Оман кизи, Жураева Феруза Бахтиёр кизи, Сарсенбаева Мархабо Шадибековна

Inklyuziv ta'lim sharoitida boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijtimoiy moslashuvini rivojlantirish texnologiyasi 26
Turdimurodova Muazzam Muzaffarbek qizi

M. Tvenning "Tom Soyerning boshidan kechirganlari" romanida bolalar obrazining tasviri masalasi 29
Sattarov Farrux Nuridinovich

Pedagogik dasturiy vositalar yordamida dars sifatini oshirish 35
D. K. Ibadullayev

Maktabgacha katta yoshdagi bolalarning kasbga qiziqishlarini rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik zaruriyati 41
Isabekova Dilafruz Shermirzayevna

Молодёжь Узбекистана в системе политических процессов 46
Юсупова Элеонора Фердинандовна

Matematika o'qitishda zamonaviy yondashuvlar: vaziyatli tahlil va amaliy samaradorlik 51
Matyaqubova Nazira Hikmat qizi

Bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik mahoratini sun'iy intellekt texnologiyalari asosida rivojlantirishning metodik modeli 54
Choriyev Olmosbek Baxriddin o'g'li

Fan va tilni integratsiyalashgan holda o'qitish (CLIL) 60
M. D. Boynazarova

Оптимизация показателей сердечного цикла у спортсменов при хроническом физическом перенапряжении посредством фармакологической поддержки 63
Нормуратов Абдулла Саппарович

Chidamlilikka yo'naltirilgan sport turlarida uglevod va energiya almashinuvini farmakologik korreksiyasi 67
Normuratov Abdulla Sapparovich

O'quvchilarga dutor ijrochiligini o'rgatishning pedagogik yondashuvlari 70
Sa'dullayev Og'abek Abdurashid o'g'li, Nazirullayeva Nodira Akmal qizi

Bolalar musiqa va san'at maktablarida individual va jamoa mashg'ulotlarini tashkil etish mexanizmlari (cholg'u ijrochiligi misolida) 74
Omonova Charos Baxodir qizi

Bo'lajak maktabgacha ta'lim tarbiyachilarining o'quv-biluv faoliyatini motivatsiyalashda interfaol metodlardan foydalanish 79
Saidova Zulfizar Norbobo qizi

O'qituvchining kognitiv egizagi (Digital Twin): sun'iy intellekt yordamida individual pedagogik uslubni modellashtirish 83
Kuchkarova Feruza Qambaraliyevna

Abdusamad Boboxo'jayev rahbarligida tarix va arxeologiya institutining rivoji: 1964-yilgi arxiv hujjati misolida 91
Abdullayev Botir Jabbor o'g'li

Maktab o'quvchilarining musiqiy idrokni shakllantirishning ijtimoiy va didaktik zarurati 93
Abdumannan Maxammatov

"Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kalokagatiyani rivojlantirishning KAMOL modeli asosidagi pedagogik texnologiyasi" 97
Abdurahmonova Dilorom Jovliyevna

Morphological Structure and Word Formation of Ecotourism Terminology: A Cross-Linguistic Analysis With Reference to the Uzbek Language........ 104
Absamatova Charos

Fizika fanini otmda o'qitishda masalalar yechishning ilmiy-metodik ahamiyati 107
Akmal Mustafoyev Isaqulovich, Munojat Mustafoyeva Oltibekovna

Kasbiy yo'naltirilgan ingliz tili darslarida metakognitiv strategiyalar asosida akademik nutqni rivojlantirish.. 111
Allamuratov G'ofur Ashurovich

Maktabgacha ta'limda bolalarning mayda qo'l motorikasini rivojlantirish metodikasi 116
Amanova Albina Dexqon qizi

Psychological Approaches in Teaching English in Preschool Education and their Effectiveness 120
Berdiqulova Zamira Albertovna

The Role of Family, Education, and Community Systems in Shaping Individual Psychological Well-Being. 124
Dilbar Abdullayeva Ubaydullayevna, Iroda Panjiyeva Khayitovna

Nomoddiy madaniy merosning talaba-yoshlarni yuksak ma'naviyatli shaxs sifatida tarbiyalashdagi ahamiyati 127
Erboyev Suxrob Abdusalomovich

Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida inson resurslarini boshqarishda muvozanatlashgan ko'rsatkichlar tizimidan foydalanishning nazariy asoslari 131
Gulmira Jumanova

Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini o'stirishda badiiy adabiyotning dolzarbligi 135
Hasanova X. Z.

Gospital ta'lim sharoitida ona tili fanini o'qitishda raqamli texnologiyalardan foydalanish samaradorligi 139
Hikmatov Bobobek Saydulloyevich

ASB bo'lgan bolalarda sensor buzilishlarning kognitiv va ijtimoiy rivojlanishga ta'siri 142
Isaxanova Oybarchin Abduraxim qizi

Maktabgacha ta'limda kommunikativ faoliyat samaradorligining pedagogik mexanizmlari 146
Maxmutazimova Yulduz Raxmatovna

David haykali ko'z bo'lagining qalamtasvirini bajarish usullari........ 149
Mo'minov Baxtiyor Karamatovich

Ta'limda fanlararo integratsiyadan foydalanishning pedagogik va psixologik asoslari 154
Oblakulova Nodira Abduvali qizi

Ellipslarni tasviriy san'at va muhandislik grafikasida yasash metodikasi........ 160
Sheraliyev Sanjarbek Karimberdiyevich

Kommunikativ strategiyaning yuzaga kelish omillari 170
Normaxmatova Feruza Ruziboyevna

Umumta'lim maktab musiqa madaniyati darslarida raqamli texnologiyalardan foydalanish muammo va yechimlari 174
O'rishboyeva Xumora O'rol qizi

Maktabda jismoniy tarbiya darslarida futbol elementlaridan foydalanib 10-11 yoshli bolalarda tezkor-kuch qobiliyatlarini rivojlantirish uslubiyati 177
Qurbonbayeva Maftuna G'ayrat qizi

Maktabda darsdan tashqari futbol to'garaklarida o'quvchilarning tezkor-kuch qobiliyatlarini takomillashtirish 182
Ro'ziboyeva Fotima Qudrat qizi

Matn ustida ishlash samaradorligini baholash mezonlari 187
Sadarova Nilufar

Neyroestetik stimulning yosh dinamikasidagi roli: kognitiv emotsional sferani qayta tashkil etish mexanizmlari........ 193
Salaxidinova Xolida Xaliljonovna

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Kasbiy ta'limda o'quvchilarning psixologik va axloqiy sifatlari 198
Salomov Abdurasul Axmadovich

Funksiyaning hosilasi yordamida o'sish va kamayish oraliqlarini aniqlash metodikasi 201
Sherzad Eshjanovich Bekchanov, Shohida Sadullaevna Ziyadullaeva, Abdusalom A. Xudoyberdiev

Bo'lajak tarbiyachilarning kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirishda psixologik treninglarning nazariy va amaliy asoslari 205
Sojida Safarova Saxadin qizi

Destruktiv xulq-atvor psixologik va pedagogik qarovsizlik oqibati sifatida 207
Umirzoqova Shodiya Lutfullo qizi

Maktabgacha ta'limda bolalar bilan innovatsion texnologiyalar yordamida ekologik omillarni singdirish 210
Xoldorova Mashxura G'ulomovna

Роль антиоксидантной системы в повышении работоспособности спортсменов 214
Нурбаев Бахтиёр Ширинович

Shaxs irodaviy sohasini rivojlantirishning psixologik determinantlari 217
To'ychiyeva Shoyista Jumabayevna

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR NUTQINI O'STIRISHDA BADIIY ADABIYOTNING DOLZARBLIGI

Hasanova X. Z.
Xalqaro Nordik Universiteti 2-bosqich magistranti
ORCID: 0009-0009-0432-8007

Annotatsiya: "Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini o'stirishda badiiy adabiyotlardan foydalashining dolzarbligi" mavzusidagi tezisda maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishda badiiy adabiyotning ahamiyati va dolzarbligi yoritilgan. Bolalarning og'zaki nutqini o'stirish, so'z boyligini kengaytirish, fikrlash va tasavvur qilish qobiliyatini rivojlantirishda ertaklar, she'rlar va hikoyalarning o'rni muhim ekani tahlil qilinadi. Shuningdek, badiiy adabiyot vositasida bolalarda estetik did, axloqiy sifatlar va muloqot madaniyatini shakllantirish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, badiiy asarlardan samarali foydalanish bolalarning nutqiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: bola, badiiy adabiyot, nutq, badiiy asarlar,lug'at, estetik tarbiya.

Abstract: This thesis highlights the importance and relevance of using fiction in the development of speech in preschool children. It analyzes the significant role of fairy tales, poems, and short stories in improving children's oral speech, enriching their vocabulary, and developing their thinking and imagination. Furthermore, the study examines the possibilities of forming aesthetic taste, moral qualities, and communication culture in children through literary works. The research findings indicate that the effective use of fiction has a positive impact on the speech development of preschool children.

Key words: child, fiction, speech, literary works, vocabulary, aesthetic education.

Аннотация: В данной работе освещается значение и актуальность использования художественной литературы в развитии речи детей дошкольного возраста. Анализируется важная роль сказок, стихотворений и рассказов в развитии устной речи детей, расширении их словарного запаса, а также в формировании мышления и воображения. Кроме того, рассматриваются возможности формирования эстетического вкуса, нравственных качеств и культуры общения у детей посредством художественной литературы. Результаты исследования показывают, что эффективное использование художественных произведений положительно влияет на речевое развитие детей дошкольного возраста

Ключевые слова: ребёнок, художественная литература, речь, художественные произведения, словарный запас, эстетическое воспитание.

KIRISH

Hozirgi kunda maktabgacha ta'lim va tarbiya tizimida bolalarning har tomonlama rivojlanishiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ayniqsa, nutqni rivojlantirish masalasi dolzarb pedagogik muammolardan biri hisoblanadi. Chunki nutq–bu bolaning fikrlash jarayoni, atrof-muhitni anglash va ijtimoiy munosabatlarga kirishishining asosiy vositasidir.

Maktabgacha yosh davrida bola nutqi jadal rivojlanadi va aynan shu bosqichda to'g'ri yo'naltirilgan ta'lim-tarbiya uning keyingi rivojiga mustahkam zamin yaratadi. Badiiy adabiyot bolalar nutqini rivojlantirishda eng samarali vositalardan biri hisoblanadi. Ertaklar, she'rlar va hikoyalar orqali bolalar yangi so'zlarni o'zlashtiradi, nutqning grammatik tuzilishini anglaydi hamda o'z fikrini ravon ifodalashga o'rganadi. Shu bilan birga, badiiy asarlar bolaning tasavvurini boyitadi, his-tuyg'ularini rivojlantiradi va estetik didini shakllantiradi.

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, bugungi globallashuv jarayonida bolalarda mustaqil fikrlash, nutq madaniyati va ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirish zarurati ortib bormoqda. Shu nuqtai nazardan, maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini o'stirishda badiiy adabiyotdan samarali foydalanish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatgaega hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 23-sentabrdagi "Kambag'allikdan farovonlik sari" dasturini amalga oshirish bo'yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-330-son qarori, shuningdek Vazirlar Mahkamasining 2025-2026-yillarda "Bolalarni maktabgacha ta'lim bilan qamrab olish dara-

MAKTABGACHA PRE-SCHOOL ДОШКОЛЬНОЕ

jasini oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi 12.02.2025-y 83-sonli[1] qarorida keltirilgan vazifalarni shular jumlasiga kiritish mumkin. Shu bilan bir qatorda O'zbekiston Respulikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 22-dekabrdagi "Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning Davlat standartini tasdiqlash to'g'risida" 802-sonli qarorida belgilangan asosiy bandlarga muvofiq bola qiziqishlariga individual shaklda yondashish asosida ularning ehtiyojlarini inobatga olgan holda "shaxsga yo'naltirilgan ta'lim" joriy etish muhim vazifa hisoblanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini o'stirish masalasi pedagogika, psixologiya va maktabgacha ta'lim metodikasi sohalarida keng o'rganilgan dolzarb ilmiy yo'nalishlardan biridir. Mavzuga oid ilmiy adabiyotlarda bolaning nutqiy rivojlanishi uning tafakkuri, muloqot madaniyati, ijtimoiylashuvi, tasavvuri va estetik tarbiyasi bilan uzviy bog'liq jarayon sifatida talqin qilinadi.

Xususan, L.S. Vygotskiy bolaning nutqi ijtimoiy muhit, kattalar va tengdoshlar bilan muloqot jarayonida rivojlanishini asoslab, nutqni fikrni shakllantiruvchi muhim psixologik vosita sifatida baholaydi.

J. Piaget esa bolalar nutqini kognitiv rivojlanish bosqichlari bilan bog'lab, nutqning dastlab egosentrik xarakterga ega bo'lishi, keyinchalik esa ijtimoiylashgan muloqot shakliga o'tishini ta'kidlaydi.

J. Brunerning konstruktivistik qarashlarida pedagogik muhit, kattalarning yo'naltiruvchi ko'magi va "scaffolding" tamoyili bolaning tilni faol o'zlashtirishida muhim omil sifatida ko'rsatiladi.

N. Chomsky esa nutq rivojlanishida biologik imkoniyatlar, ya'ni insonda tilni o'zlashtirishga xos tug'ma qobiliyat mavjudligini ilgari suradi.

M. Montessori qarashlarida esa sezgi, mustaqil faoliyat va didaktik materiallar orqali bolalarning nutqi hamda tafakkurini rivojlantirish imkoniyatlari yoritilgan

D.B. Elkonin tadqiqotlarida esa rolli o'yinlar bolaning muloqotga kirishishi, so'z boyligini kengaytirishi va nutqiy faolligini oshirishda muhim metodik vosita sifatida izohlanadi

Mavzuga doir mahalliy va xorijiy adabiyotlarda badiiy adabiyot maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishning samarali tarbiyaviy-didaktik vositasi sifatida ko'riladi. Ertak, she'r, hikoya va boshqa badiiy matnlar bolalarning lug'at boyligini oshirish, og'zaki nutqini ravonlashtirish, grammatik tuzilmalardan to'g'ri foydalanishga o'rgatish, obrazli fikrlash va tasavvur qilish qobiliyatini shakllantirishda alohida ahamiyat kasb etadi.

Sharq mutafakkirlari Al-Farobiy, Abu Ali Ibn Sino, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur hamda Abdulla Avloniy qarashlarida bola tarbiyasida so'z, axloq, ma'rifat va estetik ta'sirning o'rni muhimligi ta'kidlangan.

Zamonaviy maktabgacha ta'lim metodikasida F.R. Qodirova, M.N. Toshpo'latova, Z.T. Xoliqova, N.X. Rasulova, D.A. Karimova va M.S. Abduqodirova kabi olimlarning ishlari bolalar nutqini rivojlantirishda badiiy adabiyotdan foydalanish, mashg'ulotlarni bolaning yosh xususiyatlari, qiziqishlari va individual ehtiyojlariga mos tashkil etish zarurligini ko'rsatadi.

"Ilk qadam" davlat o'quv dasturi hamda maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat standartida belgilangan shaxsga yo'naltirilgan ta'lim yondashuvi badiiy adabiyot vositasida bolalarning nutqiy, axloqiy, estetik va ijtimoiy rivojlanishini kompleks tarzda ta'minlashga xizmat qiladi. Shuning uchun adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, badiiy asarlardan tizimli va maqsadli foydalanish maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq madaniyati, mustaqil fikrlash, emotsional sezgirlik, xotira, diqqat va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali pedagogik omil hisoblanadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini o'stirishda badiiy adabiyotlardan foydalanish juda ham keng qamorovli mavzu bo'lib uni har tomonlama yoritib berish mumkin.Ammo eng asosiysi bu mavzu qaysi olimllar tomonidan kengroq ochib berilganligi muhim hisoblanadi. Mavzu bo'yicha ilmiy tadqiqot olib borgan olimlar

Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini o'stirish masalasi ko'plab mashhur pedagog va psixolog olimlar tomonidan chuqur o'rganilgan. Ularning ilmiy qarashlari bugungi kunda ham dolzarbligini saqlab kelmoqda. Bularga misol qilib quyidagilarni keltirishmiz mumkin.

1. **Lev Semyonovich Vygotsky**

Vygotskiy bolalar nutqining rivojlanishini ijtimoiy muhit bilan chambarchas bog'liq deb hisoblaydi. Uning fikricha:

- nutq – bu nafaqat fikrni ifodalash, balki fikrni shakllantiruvchi vositadir;

1 O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Kambag'allikdan farovonlik sari" dasturini amalga oshirish bo'yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to'g'risida" 2024-yil 23-sentabrdagi PQ-330-son qarori

- bola nutqi kattalar va tengdoshlari bilan muloqot jarayonida rivojlanadi;
- u "ichki nutq" tushunchasini kiritib, bolaning tashqi nutqi asta-sekin ichki fikrlashga aylanishini asoslab bergan.[2]

2. Jean Piaje

Piaget bolalar nutqini ularning kognitiv (aqliy) rivojlanish bosqichlari bilan bog'lab o'rgangan.

- U egosentrik nutq nazariyasini ishlab chiqqan;
- "Bolaning dastlab nutqi o'ziga qaratilgan bo'lib, keyinchalik ijtimoiylashgan nutqqa o'tadi". "Nutq rivoji bolaning tafakkur darajasi bilan bevosita bog'liq".

3. Jerome Bruner

Bruner konstruktivistik yondashuv asoschisi sifatida:

- bola tilni faol o'zlashtiruvchi subyekt ekanligini ta'kidlaydi;
- nutq rivojida pedagogning va muhitning yo'naltiruvchi roli muhim ekanini asoslaydi. U "scaffolding" (qo'llab-quvvatlash) nazariyasini ilgari surgan.

4. Noam Chomsky

Chomsky nutq rivojiga biologik yondashuvni kiritgan."Inson miyasida tug'ma "universal grammatika" mavjud, bola tilni tabiiy ravishda o'zlashtirish qobiliyatiga ega va nutq rivoji faqat muhitga emas, balki tug'ma imkoniyatlarga ham bog'liq".

5. Maria Montessori

Montessori maktabgacha ta'limda innovatsion metodika yaratgan:

- bola mustaqil faoliyat orqali nutq va tafakkurini rivojlantiradi;
- sezgi (sensor) rivoji nutq taraqqiyoti bilan uzviy bog'liq;
- maxsus didaktik materiallar yordamida bolalarning nutqi va tafakkuri rivojlanadi.

6. Daniil Elkonin

Elkonin bolalar psixologiyasida o'yin faoliyatining rolini o'rgangan:

- nutq rivojida rolli o'yinlar muhim vosita ekanini isbotlagan;
- bola o'yin jarayonida muloqotga kirishib, nutqini rivojlantiradi.

Yuqoridagi olimlarning ilmiy qarashlari va metodikalari hozirgi vaqtda bolalarni nutqiy jihatdan yanada rivojlantirishda muhim rol o'ynamoqda.

TAHLIL VA NATIJALAR

Yuqorida keltirilgan qaror va farmonlarni joriy qilinishdan maqsad, kelajak avlodni yetuk shaxs bo'lib yetishishi uchun uning sog'lom bo'lishiga zamin yaratishdir. Shu bilan birga Olimlar, tadqiqotchi mutaxassislarning tobora ko'proq qismi maktabgacha yoshdagi bolalarni to'g'ri tarbiyalash va ta'lim tizimini shaxsga majmuali, insoniy tasir o'tkazishi, har bir o'quvchining muntazam va imkon qadar to'liq rivojlanish huquqi amalga oshirilishini ta'minlashi kerak, degan xulosaga kelmoqdalar.

Qadimdan va hozirgi kunda ham maktabgacha yoshdagi bolalarning ta'lim-tarbiyasini rivojlantirishning pedagogik hamda metodologik jihatlarini takomillashtirish borasida Sharq mutafakkirlari va G'arb olimlarining bir qator sohaga doir adabiyotlari mavjud, olimlardan Al-Farobiy, Abu Ali Ibn Sino, Abdulla Avloniy, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, R.A.Suleymanova. Xorijlik olimlardan L.S.Vigotskiy, Y.A.Komenskiy bolalarni sog'lom rivojlantirish, mavjud kamchiliklarni bartaraf etish uchun o'yin shaklida ta'lim faoliyatini olib borish bolaning salomatligiga ijobiy ta'siri qilishi haqidagi ma'lumotlar yoritib o'tilgan.

Tayyorlov guruhini nutqini o'stirishda badiiy adabiyotlardan foydalanish metodikasidan oladigan natijamiz bisyor:

Bola yangi so'zlarni o'rganishi orqali-nutqida va tasavvur olami ham kengayadi, o'z fikrini kengroq va yorqinroq bayon etishni boshlaydi, grammatik jihatdan ham so'zlarni joy-joyida qo'llay oladi. Nutqida so'zlardan foydalanganda ravon, har qanday g'alizliklarsiz qo 'llay boshlaydi

2 maktabgacha-va-maktab-talimi-jurnal.uz

His-tuyg‘u, emotsiyalarini boshqarishni o‘rganadi, o‘zining “men”ini yaxshi anglaydi,berilgan topshiriq va mashg‘ulotlarni o‘z vaqtida a’lo darajada amalga oshiradi. Aqliy faoliyatga doir mazifalarda ham ba’zi o‘rinlarda ham uddaburon bo‘ladi.

Yaxshilik va yomonlikni ajrata boshlay, atrofidagi insonlarni unga bo ‘lgan munosabatini ham o ‘z o ‘rnida tafakkur qila oladi, shu bilan birga teran tasavvur qilish qobiliyati ham yaxshigina shakllanadi va shu bilan bir qatorda atrof-muhitga bo‘lgan qiziqishi ortib ko ‘proq o‘zini qiziqtirgan savollarga javob izlay boshlaydi.

Xotirasi yaxshilanadi va rivojlanadi- ko‘p badiiy kitoblarni o‘qib berish yoki ko‘proq mutolla qilishi orqali bolada doimiy xotira shakllanadi,diqqati ortadi.

Bolalarning ijtimoiy hayot hodisalari, kishilar mehnati bilan tanishish doirasi kengayadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish sohasidagi psixologik, pedagogik tadqiqotlarni tahlil qilish quyidagi xulosalarga kelish imkonini beradi: - nutqni rivojlantirish-bolaning individual psixik rivojlanishida markaziy o‘rin tutuvchi ijtimoiy-tarixiy tajribani o‘zlashtirishining murakkab, ko‘p omilli jarayonidir.

Nutqni rivojlantirish-bu malakali pedagogik rahbarlikni nazarda tutuvchi ijodiy jarayon, lekin u stixiyali jarayon emas, bola nutqini rivojlantirish jarayonini boshqaruvchi shaxs bu pedagog, u jarayonning turli yosh bosqichlaridagi qonuniyatlarini, mexanizmlarini, o‘ziga xosliklarini bilishi, nutqiy rivojlantirishning o‘ziga xosliklarini ko‘ra olishi va bolaning individualligini hisobga olgan holda, uning nutqiga ta’sir ko‘rsatishning eng samarali yo‘llarini tanlashi lozim hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’lim vazirligi. “Maktabgacha ta’lim va tarbiyaning davlat standarti” Toshkent. 2020-yil.
2. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’lim vazirligi. “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi (takomillashtirilgan nashr). Toshkent, 2022-yil.
3. Qodirova F.R., Toshpo‘latova M.N. “Maktabgacha pedagogika”.Toshkent: Yangi nashr, 2021-yil.
4. Xoliqova Z.T. “Bolalar nutqini rivojlantirish metodikasi”. Toshkent, 2021-yil.
5. Rasulova N.X. “Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish texnologiyalari”. Toshkent, 2020-yil.
6. UNICEF. “Early Childhood Development: Global Strategies”. 2020-yil.
7. UNESCO. “Early Childhood Care and Education: Global Report”. 2021-yil.
8. Karimova D.A. “Maktabgacha ta’limda innovatsion yondashuvlar”. Toshkent, 2022-yil.
9. Abduqodirova M.S. “Bolalar nutqini rivojlantirishda badiiy adabiyotdan foydalanish metodikasi”. Ilmiy maqola, 2023-yil.

MAKTAB TA’LIMI SCHOOL EDUCATION ШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta’limotlar tarixi
13.00.02 Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo‘yicha)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg‘ulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta’limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta’lim nazariyasi va metodikasi (ta’lim sohalari va bosqichlari bo‘yicha)
13.00.07 Ta’limda menejment
13.00.08 Maktabgacha ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA’LIMI

Mas’ul muharrir: Ramzidin Ashurov
Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov
Musahhih: Alibek Zokirov
Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №4(5)

© Materiallar ko‘chirib bosilganda “Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

“Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali 26.09.2023-yildan O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C–5669363 reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.